

THE HUMAN FIGURE IN *VANG BÓNG MỘT THỜI* FROM NGUYỄN TUÂN'S ARTISTIC PERSPECTIVE

Ta Thi Thuy

Thanh Hoa University of Culture, Sports and Tourism

Email: tathithuy@dvttdt.deu.vn

Received: 17/11/2025

Reviewed: 19/11/2025

Revised: 25/11/2025

Accepted: 15/01/2026

Released: 20/01/2026

*Nguyễn Tuân is a distinctive figure in modern Vietnamese literature. In his career, *Vang bóng một thời* occupies a key place in affirming his artistic identity. The work reconstructs traditional cultural values through nostalgia while expressing a deep aesthetic view of humanity. Through this lens, Nguyễn Tuân depicts talented individuals who live passionately, guided by moral principles and cultural integrity. This article examines the portrayal of the artistic human figure in *Vang bóng một thời* as a hallmark of his style, highlighting the ideological significance he conveys about individuals and the spirit of a bygone era.*

Keywords: Human figure; “*Vang bóng một thời*”; Artistic perspective; Nguyễn Tuân.

1. Giới thiệu

Nguyễn Tuân là một trong những cây bút lớn, độc đáo của nền văn học hiện đại Việt Nam, một “ngôi sao chính vị đã từ biệt vũ trụ”, người đã để lại dấu ấn sâu đậm qua phong cách nghệ thuật tài hoa, uyên bác và đầy chất lãng mạn. Nhà phê bình Nguyễn Đăng Mạnh đã nhận xét rằng: “Nền văn học hiện đại nước ta nếu không có Nguyễn Tuân chắc chắn sẽ mất đi một thứ sắc hương không gì bù lấp nổi” [2]. Trong số các tác phẩm nổi bật của ông, *Vang bóng một thời* (1940) được xem là kiệt tác kết tinh phong cách nghệ thuật cũng như tư tưởng thẩm mỹ của nhà văn trong giai đoạn tiền chiến. Tập truyện không chỉ là lời tri ân sâu sắc với những giá trị văn hóa cổ truyền mà còn là một bức tranh sống động, tinh tế về con người - những con người mang vẻ đẹp quá vãng, cao quý giữa bối cảnh xã hội đang dần đổi thay.

Từ góc nhìn nghệ thuật của Nguyễn Tuân, hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* hiện lên không đơn thuần chỉ là những nhân vật văn học, mà còn là biểu tượng của cái đẹp, cái tài, cái khí phách và cả sự mất mát trước dòng chảy khắc nghiệt của thời gian. Qua lối viết tài hoa, ngôn ngữ điêu luyện và khả năng miêu tả tâm lý sắc sảo, Nguyễn Tuân không chỉ tái hiện một thời vang bóng, mà còn thể hiện quan niệm riêng về con người và nghệ thuật.

Trong bài viết này, thông qua việc phân tích hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* dưới góc nhìn nghệ thuật của Nguyễn Tuân, tác giả muốn làm rõ những đặc trưng phong cách nghệ thuật của nhà văn cũng như những giá trị nhân văn sâu sắc mà tác phẩm mang lại.

2. Tổng quan nghiên cứu vấn đề

Hơn nửa thế kỷ trôi qua, kể từ ngày tác phẩm đầu tay của Nguyễn Tuân ra đời (*Một chuyến đi*). Con người và văn chương Nguyễn Tuân luôn là một đề tài hấp dẫn đối với người đọc và đặc biệt đối với các nhà nghiên cứu.

Trong cuộc đời cầm bút của Nguyễn Tuân, *Vang bóng một thời* có một vị trí đặc biệt quan trọng về nhiều phương diện. Đến với *Vang bóng một thời*, Nguyễn Tuân đã tìm được cho mình một bản lĩnh nghệ thuật vững vàng, một cá tính sáng tạo độc đáo, đây được xem là tinh thể cấu tạo nên hòn đá tảng đặt nền móng cho phong cách nghệ thuật Nguyễn Tuân trước Cách mạng tháng Tám. Nếu như trước đây đã có những bài nghiên cứu về Nguyễn Tuân được đăng tải trên

các báo, tạp chí trong và ngoài nước thì sau khi nhà văn qua đời những hồi ức kỷ niệm của bạn bè đồng nghiệp viết về Nguyễn Tuân càng nhiều. Tác giả không có hy vọng giải thích đầy đủ những công trình nghiên cứu đó, ở đây tác giả chỉ điểm lại những bài viết xoay quanh tập *Vang bóng một thời* và phong cách nghệ thuật Nguyễn Tuân, tổng kết lại thành tựu của những người đi trước trên cơ sở đó đặt ra yêu cầu và mục đích cho bài viết của mình.

Nguyễn Đăng Mạnh không phải là người đầu tiên viết về Nguyễn Tuân nhưng lại là người nghiên cứu Nguyễn Tuân một cách toàn diện nhất. Ông đã nhận xét: Hạt nhân của phong cách nghệ thuật Nguyễn Tuân có thể gói gọn trong một chữ “ngông”... “ngông” là sự chống trả với mọi thứ nề nếp phép tắc, mọi thứ đạo lý thông thường của xã hội, bằng cách làm ngược lại, với thái độ ngạo đời. Đó là đặc điểm của tất cả các nhân vật ưa thích của Nguyễn Tuân. Chất ngông trong văn Nguyễn Tuân còn có cội nguồn từ sự tiếp nhận tư tưởng của các bậc nho sĩ tài hoa bất đắc chí như cụ Nguyễn Khuyến, cụ Tú Xương, cụ Tú Nguyễn An Lan và cả tư tưởng cá nhân nổi loạn mang màu sắc Âu châu. Với nhận xét này, nhà nghiên cứu đã cung cấp cho người đọc cách nhìn bao quát về Nguyễn Tuân từ thân thế sự nghiệp đến quan điểm nghệ thuật.

Phan Cự Đệ trong *Nhà văn Việt Nam 1945-1975* viết: “Trong văn học lãng mạn Việt Nam xuất hiện một phong cách nghệ thuật hết sức độc đáo - Nguyễn Tuân. Cái tôi trong tác phẩm của anh luôn luôn tỏ ra là người lỗi lạc sống một cách đặc biệt không giống ai và không cho ai biết được mình, chết là mang cả bản chính đi chứ không để lại một bản sao nào. Đó là một cái tôi lập dị ngang bướng đi lù lù giữa cuộc đời, ném đá vào những kẻ xung quanh”. Nhận xét này đã khái quát được những nét độc đáo, riêng biệt trong phong cách nghệ thuật của Nguyễn Tuân - một nhà văn có cá tính sáng tạo rất riêng, không trộn lẫn với bất kỳ ai

Có thể nói rằng trong số các bài viết về sáng tác của Nguyễn Tuân trước cách mạng, bài viết phong phú nhất và thuyết phục hơn cả là của nhà phê bình Vũ Ngọc Phan trong cuốn *Nhà văn hiện đại*. Trong công trình này nhà nghiên cứu đã thừa nhận sự thành công của *Vang bóng một thời* trên cả hai phương diện nội dung tư tưởng và nghệ thuật thể hiện. Vũ Ngọc Phan cho rằng: “Tác phẩm đầu tay của ông là một văn phẩm gần tới sự hoàn thiện hoàn mỹ đó là tập *vang bóng một thời*” [4].

Nhà văn Thạch Lam trong bài viết với nhan đề *Đọc vang bóng một thời* đã phát hiện ra cái đẹp đích thực trong tác phẩm. Thạch Lam vui mừng nhận ra ở *Vang bóng một thời* trong cái vội vàng, cái cầu thả của những tác phẩm xuất bản gần đây, những sản phẩm đã hạ thấp văn chương xuống mức giá trị của sự đua đòi. Người ta lấy làm sung sướng khi thấy một nhà văn kính trọng và yêu mến cái đẹp, coi công việc sáng tạo là công việc quý báu và thiêng liêng.

Nói về tác phẩm của Nguyễn Tuân, Tôn Thảo Miên đã thừa nhận đọc tập *Vang bóng một thời* ta “có cảm giác nhẹ nhàng, êm dịu như xem một tập tranh cổ họa” [1].

Ngoài ra các nhà nghiên cứu còn dành nhiều tâm huyết cho Nguyễn Tuân có thể kể đến Phong Lê, Phan Cự Đệ, Vương trí Nhân, Hà Văn Đức,... Từ đó, các nhà nghiên cứu mệnh danh ông là “nghệ sĩ ngôn từ đã đưa cái đẹp thăng hoa”, “người đi tìm cái đẹp, cái thật”...

Các tài liệu trên, tác giả xem là những chỉ dẫn quý giá để đánh giá phong cách nghệ thuật của Nguyễn Tuân nói chung và hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* nói riêng một cách chính xác và đầy đủ hơn.

3. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

Tiếp cận *Vang bóng một thời* dưới góc nhìn nhân văn, kết hợp với lăng kính duy mỹ, ta thấy, con người trong tác phẩm Nguyễn Tuân không chỉ là những cá thể sống trong một thời đại đã qua, mà còn là biểu hiện của khát vọng sống đẹp, sống có phẩm giá, mang trong mình những giá trị văn hóa truyền thống, qua đó khẳng định quan niệm nghệ thuật đặc trưng của Nguyễn Tuân về con người và thời đại. Chính vì vậy, cách tiếp cận này giúp tác giả nhận diện chiều sâu nhân bản trong cách thể hiện con người của Nguyễn Tuân.

Trong quá trình nghiên cứu đề tài, bài viết vận dụng kết hợp nhiều phương pháp nghiên cứu nhằm tiếp cận một cách toàn diện hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* như phương pháp phân tích - tổng hợp, phương pháp thi pháp học, phương pháp so sánh - đối

chiều. Các phương pháp được triển khai nhằm làm nổi bật sự khác biệt và độc đáo của hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* so với các nhân vật trong những sáng tác khác của Nguyễn Tuân hoặc của các nhà văn cùng thời. Đặc biệt, bài viết cũng vận dụng phương pháp liên ngành, chủ yếu từ văn hóa học và lịch sử, để đặt các nhân vật vào bối cảnh xã hội - văn hóa cụ thể, từ đó làm rõ chiều sâu tư tưởng và giá trị nhân văn mà Nguyễn Tuân gửi gắm qua hình tượng con người mang “vang bóng” của một thời đã qua.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Quan niệm nghệ thuật về con người

Con người - đối tượng trung tâm của văn học, là nơi ký thác một cách bền vững nhất nhận thức, quan niệm của nhà văn về con người và thế giới. Chính vì vậy người ta xem văn học là khoa học về con người. Nhà văn Gorki nói “Văn học là nhân học”. Mặc dù đây đó trong các tác phẩm văn chương có những trang viết thấm đẫm vẻ đẹp thiên nhiên cỏ, cây, hoa, tuyết, núi, sông... nhưng thông qua đó họ gửi gắm tâm sự của mình thực chất là tả cảnh ngụ tình, ẩn đằng sau bức tranh thiên nhiên là tâm trạng con người trong đó nên “người buồn cảnh có vui đâu bao giờ?”. Thực chất đi vào khám phá tác phẩm văn chương là “đi tìm cách cắt nghĩa về con người ẩn chìm trong hình thức nghệ thuật” [5]. Do vậy, tìm hiểu quan niệm nghệ thuật về con người chúng ta sẽ có cái nhìn đầy đủ, trọn vẹn về một phong cách nghệ thuật.

Vậy thế nào là quan niệm nghệ thuật về con người? Theo Trần Đình Sử trong công trình *Dẫn luận thi pháp học* nêu quan niệm nghệ thuật về con người “là sự lý giải, cắt nghĩa, sự cảm thấy con người đã được hóa thân thành các nguyên tắc, phương tiện, biện pháp thể hiện con người trong văn học tạo nên giá trị nghệ thuật và thẩm mỹ cho các hình tượng nhân vật trong đó” [6]. Nghĩa là quan niệm nghệ thuật về con người là hạt nhân trong quan niệm nghệ thuật của nhà văn. Với tác phẩm *Vang bóng một thời*, Nguyễn Tuân không mở rộng thế giới nhân vật của mình mà chỉ tập trung vào một số kiểu người nhất định để ca tụng hay phê phán. Vì vậy, khám phá nguyên tắc lý giải, cảm thụ và miêu tả con người trong tác phẩm *Vang bóng một thời* sẽ giúp ta hiểu hơn quan niệm nghệ thuật về con người của một phong cách đặc sắc và độc đáo.

4.2. Quan niệm nghệ thuật về con người của Nguyễn Tuân trong “Vang bóng một thời”

4.2.1. Con người được xem xét ở khía cạnh tài hoa tài tử

Chúng hải giai đông tẩu

Đà giang độc bắc lưu

Hai câu thơ của Nguyễn Quang Bích không chỉ đáng để Nguyễn Tuân làm đề từ cho tùy bút nổi tiếng *Sông Đà* mà lẽ ra có thể dùng làm đề từ cho mọi sáng tác và cho toàn bộ cuộc đời của ông. Trong khi mọi con sông khác xuôi sang đông thì sông Đà một mình ngược lên hướng bắc, tinh thần ấy của con sông là tinh thần đi ngược thói thường sẵn sàng phiêu lưu đến những miền chưa ai biết, miễn sao khám phá được nhiều điều mới lạ. Trong tập truyện *Vang bóng một thời* (1940), ông đã xây dựng thành công hình tượng con người tài hoa, tài tử, một kiểu nhân vật mang tính biểu tượng cho vẻ đẹp tinh thần, khí phách và nghệ thuật của một thời quá vãng. Đây không chỉ là điểm đặc sắc về nhân vật, mà còn là nơi Nguyễn Tuân gửi gắm quan niệm thẩm mỹ và nhân sinh sâu sắc.

Là một nhà văn tài hoa Nguyễn Tuân suốt đời săn tìm cái tài hoa của con người. Ông trân trọng những con người tài hoa và say mê miêu tả, chiêm ngưỡng, nâng niu họ. Cái tài hoa ấy có khi là tài “pha trà”, là tài “đánh thơ”, “thả thơ”, đó còn là tài viết chữ đẹp của Huân Cao trong *Chữ người tử tù*. Có khi ông miêu tả cái đẹp tàn nhẫn lạnh lùng của nghệ thuật “chém treo ngành” (*Bữa rượu máu*) hay của nghệ thuật “ném bút chì” (*Một đám bắt đết chì*). Trước cách mạng Nguyễn Tuân là một người tài tử mắc bệnh ham mê thanh sắc, thích chiêm ngưỡng, chất chiu cái đẹp và nhăm nháp lại cảm giác mới lạ.

Một trong những đặc điểm nổi bật của con người tài tử trong *Vang bóng một thời* là họ luôn có một tài năng phi thường, mang tính nghệ thuật cao. Nhân vật Huân Cao trong truyện

Chữ người tử tù là minh chứng rõ nét. Ông là một tử tù, nhưng lại là người "chữ viết rất đẹp, rất vuông, rất có khí phách" - chữ của ông được coi là kết tinh của tâm hồn thanh cao và khí phách với cái thiên lương trong sáng đến kỳ lạ "không vì vàng ngọc hay quyền thế mà ép mình viết chữ bao giờ". Huân Cao không chỉ có tài, mà còn có phong cách sống của một người nghệ sĩ chân chính, coi việc cho chữ không chỉ là hành vi nghệ thuật mà còn là biểu hiện của nhân cách.

Có khi đó là cái tài hoa của nghệ thuật pha trà, uống trà của một kẻ ăn xin có thể nhận ra "vài mảnh trầu" trong bình trà (*Những chiếc ấm đất*), những người uống trà (*Chén trà trong sương sớm*), những nghệ nhân làm mứt sen, nem công chả phượng, cỗ Tết trong các truyện khác đều là những con người nâng hành vi đời thường thành nghệ thuật. Họ chế biến món ăn, pha trà, chơi chữ... không chỉ vì nhu cầu sinh hoạt, mà vì say mê cái đẹp, cái tinh tế, cái toàn vẹn. Trong họ có sự "sành" và "chơi" - một cách sống rất riêng, rất "Nguyễn Tuân". Có khi là tài "thả thơ" mà mỗi chữ là một sự đánh thức không chỉ trí nhớ mà cả tư duy con người. Hoặc nhà văn đề cao cái tài giỏi của những người thợ mộc chàng thôn trong truyện ngắn *Trên đỉnh non tảo*. Tất cả họ đều tài hoa, mỗi cái tài hoa mang một dáng vẻ khác nhau, họ đều được người đời tôn trọng và ngưỡng mộ. Mà không chỉ người trần mà ngay cả thần tiên cũng ngưỡng mộ "Thỉnh thoảng cứ dăm bảy năm lại có người trên núi Hạ Sơn cầu đến" [3]. Thế giới thần tiên đó mang vẻ đẹp hết sức lý tưởng gần như là cõi sống mà con người hằng mơ ước, khát khao. Đến những cảnh khốc liệt, ghê rợn như chém đầu người cũng được Nguyễn Tuân miêu tả ở góc độ tài hoa và xem nó là nghệ thuật "chém treo ngành". Chém đầu người nhưng đầu không rơi xuống đất mà "vẫn dính vào cổ bằng làn da gầy" [3]. Khi Bát Lê hoa thanh quát lên thì "những cái đầu tội nhân quỳ gục kia chề gục đến đây. Những tia máu vọt cao lên nền trời chiều. Trên áng cỏ hoe ố, không một chiếc thủ cấp nào rụng xuống" [3]. Rõ ràng Nguyễn Tuân đã không nhìn con người một cách đơn giản và kéo theo đó là một quan niệm cũng không hề đơn giản về con người. Với ông con người đáng được tôn trọng và phải là con người tài hoa có thiên lương, dám sống, dám chết với cái tài hoa, cái thiên lương của mình. Đâu đó ta bắt gặp một Nguyễn Tuân đang lặng lẽ cúi đầu trước cái đẹp, cái tài, cái thiên lương của con người và ngậm ngùi mơ ước một thế giới mà người có tài được trân trọng, sử dụng, được sống với mơ ước với những gì mình có. Nguyễn Tuân thấu hiểu với nỗi đau của những con người tài hoa, tài tử, nỗi đau của những kẻ "Tài tình chi lắm cho trời đất ghen".

Con người tài tử trong *Vang bóng một thời* không sống theo tiêu chuẩn vật chất, mà theo lý tưởng thẩm mỹ - họ sống để thưởng thức và sáng tạo ra cái đẹp. Cái đẹp ấy không chỉ giới hạn trong nghệ thuật mà còn bao trùm lên cách sống, cách cảm, cách đối nhân xử thế. Ở họ, mọi hành vi đều có sự nâng niu, chăm chút: từ cách rót trà, pha chè, viết chữ cho đến việc gói ghém tình cảm trong các món ăn ngày Tết. Họ cũng sống với niềm tự hào về cái tài của mình, và có ý thức rõ ràng về sự cao quý trong nghệ thuật. Nhưng cái tài ấy không đi kèm với sự phô trương, mà gắn liền với nhân cách, khí phách - như Huân Cao chỉ cho chữ khi thấy người xin chữ là "một tấm lòng trong thiên hạ".

Một đặc điểm không thể bỏ qua của con người tài tử trong tác phẩm là họ sống trong hoài niệm, giữa thời đại mà những giá trị họ tôn thờ đang dần phai nhạt. Họ là hiện thân của một thời "vang bóng", một thời mà văn hóa, nghệ thuật, đạo đức và phẩm chất con người còn được coi trọng. Trong xã hội hiện đại đang vận động theo hướng thực dụng, những con người ấy trở nên cô đơn, lạc lõng. Họ sống như những "du âm" đẹp đẽ của quá khứ, để lại sự tiếc nuối và cảm thương trong lòng người đọc. Qua đó, Nguyễn Tuân không chỉ miêu tả con người tài hoa, mà còn gián tiếp thể hiện nỗi hoài cổ và thái độ trân trọng quá khứ vàng son.

Nguyễn Tuân sử dụng bút pháp tài hoa, giàu chất tạo hình và chất nhạc, kết hợp ngôn ngữ giàu hình ảnh và biểu cảm. Ông không đơn thuần kể chuyện mà chạm khắc chân dung tinh thần nhân vật, để từ tài năng, phong thái đến khí chất đều tỏa ra vẻ đẹp thẩm mỹ sâu sắc. Mỗi nhân vật là một biểu tượng - của cái tài, cái tâm, cái đẹp xưa cũ nhưng vĩnh hằng. Hình tượng con người tài hoa, tài tử trong *Vang bóng một thời* không chỉ là kết tinh của tinh thần nghệ thuật Nguyễn Tuân, mà còn là lời tri ân của nhà văn đối với những giá trị văn hóa truyền

thống. Qua những con người ấy, Nguyễn Tuân bày tỏ khát vọng giữ gìn và ngợi ca cái đẹp – một vẻ đẹp mang cốt cách, tài năng, và nhân cách. Dù thời gian trôi qua, vẻ đẹp ấy vẫn mãi “vang bóng” trong lòng người đọc hôm nay.

4.2.2. Những nhà nho thất thế bi quan

Trong *Vang bóng một thời* của Nguyễn Tuân, bên cạnh hình tượng con người tài hoa, tài tử, một hình tượng nổi bật khác là những nhà nho thất thế, bi quan - những con người mang nỗi hoài cổ sâu sắc, sống giữa sự lạc lõng, u hoài trong một thời đại đang đổi thay mạnh mẽ. Họ không chỉ là nhân vật văn học, mà còn là biểu tượng của một lớp người, một nền văn hóa cũ đang dần lùi vào dĩ vãng.

Vang bóng một thời toàn những việc, những người ông nghe kể lại. Có chuyện xa, chuyện gần, chuyện xa nhất là truyện trong Chữ người tử tù. Nhân vật trong truyện ông Huân Cao nếu đúng là lấy nguyên mẫu từ Cao Bá Quát - người cũng có tiếng văn hay chữ tốt khoảng năm Tự Đức thứ bảy (1854). Rồi đến chuyện trong *Ngôi mã cũ* nhân vật trong truyện, cụ Hồ Viễn vốn là tướng cờ đen. Gần nhất là chuyện trong Bữa rượu máu có mặt quan công sứ và truyện trong đánh thơ vào khoảng thời Thành Thái đầu Duy Tân, tức là những năm đầu thế kỷ XX này. Nói chung những câu chuyện được kể không phải là chuyện cùng thời với nhà văn. Mặt khác, những nhân vật trong các truyện đều già nua tuổi tác, có người đã về hưu trí như cụ Thượng Nam Ninh trong *Đền đêm thu*, cụ Âm trong *Chén trà trong sương sớm*, cụ Kép trong *Hương cuối*,... Nói như vậy để ta thấy rằng, nhân vật của Nguyễn Tuân trong *Vang bóng một thời* chủ yếu là những nhà nho cuối mùa, gặp lúc Hán học suy vi nên tìm thú vui trong lối tiêu giao nhàn tản, những cuộc hành lạc đài các, tao nhã thời xưa. Có như thế mới tránh được cái nhìn tiêu cực rằng *Vang bóng một thời* đưa ra một hướng thoát ly hấp dẫn. Thật ra Nguyễn Tuân chỉ là một người tài hoa gặp những người tài hoa thì mến trọng thế thôi.

Nguyễn Tuân muốn thoát ly ra ngoài cái thực tại đang diễn ra trước mắt say sưa đắm tồ cho những nét xưa đã mờ nhạt, trở thành những nét đẹp nghệ thuật trong tác phẩm văn chương của mình. Bằng ngòi bút tài hoa, ông đã khơi lại đồng tro tàn dĩ vãng về một lớp người phong kiến đã tàn tạ một cô Tú, cậu Chiêu phải vất vưởng nuôi nhau trong cảnh sống túng thiếu; một viên tướng cờ đen oai phong lẫm liệt một thời cưỡi ngựa cảm gươm nay về làm thầy địa lý, sinh hoạt khá kỳ lạ “hai ngón tay út lá lan của y uốn vòng như râu rồng” luôn luôn phải rửa bằng chanh, “mỗi ngày hai bữa rượu và mỗi phiên chợ lại một bữa thuốc phiện” [3]. Để có những thứ đó cho cụ Hồ Viễn, cô Tú, cậu Chiêu phải tốn nhiều trong khi họ đang trong cảnh gia đình sa sút. Xây dựng nhân vật này, Nguyễn Tuân không chỉ nói tới nhà nho thất thế bi quan mà còn muốn nói lên thú chơi đó thật không còn hợp với họ. Bên cạnh đó nhà văn còn tìm ra một Cụ Sáu nghiện trà tàu nhưng phải xin cho được nước giếng ở chùa Đồi Mai xa làng nửa ngày đường người nhà gánh về mới chịu pha trà (*Những chiếc ấm đất*).

Nguyễn Tuân còn dựng lên câu chuyện báo oán quái sợ của một “oan hồn”. Phải chăng nhà văn đã thấu suốt được bi kịch của cả một lớp người trong buổi tan chiều rệu rã, khi mà mọi giá trị truyền thống đều đã không còn nguyên vẹn. Ở Khoa thi cuối cùng có hai anh em đầu xứ học giỏi nhất làng và đều thi trượt bởi do oan hồn hiện về báo oán. Đây thực chất chỉ là cách để nhà văn trốn chạy hiện thực mà thôi, dù có học rộng biết nhiều bao nhiêu thì họ cũng chỉ là những nhà nho cuối mùa, là những con người “thừa” trong xã hội thực dân, xã hội mà họ không còn chỗ đứng để thể hiện cái tài hoa đích thực của mình. Hay chính sự bế tắc đã đưa ông về với một quan niệm dân gian ân oán rạch ròi với âm ảnh về tư tưởng định mệnh báo ứng. *Vang bóng một thời* còn xuất hiện những ông Tuần, ông Phủ, cô Tú hay cậu Nghè móm suốt ngày ngồi uống trà tàu, rượu cúc, chơi cây cảnh và đọc Đường thi để làm trò thả thơ, đánh thơ, đố chữ lấy tiền (*Thả thơ*), những tiếng thơ ngâm là một thanh âm trong trẻo “du dương và thái bình như tiếng vang của một hội Tao Đàn” (*Thả Thơ*)

Hình tượng những nhà nho thất thế, bi quan trong *Vang bóng một thời* là biểu hiện sâu sắc của một thời đại đã qua và một lớp người đang dần biến mất. Qua đó, Nguyễn Tuân không chỉ thể hiện sự tiếc nuối cho những giá trị truyền thống đang mai một, mà còn khẳng

định niềm tin vào vẻ đẹp vĩnh cửu của nhân cách con người. Họ có thể thất thế, nhưng vẫn mãi là những tâm hồn “vang bóng” - đẹp, cao quý và cần được gìn giữ trong ký ức dân tộc.

4.2.3. Đề cao con người lãng tử, giang hồ xê dịch.

Dù chỉ lướt qua một lần thôi nhưng *Vang bóng một thời* hàng mấy chục năm sau vẫn cứ quanh quất bên tai ta, trước mắt ta như là vang bóng khiến cho người ta phải trân trọng đọc lại và đọc kỹ hơn. Tác phẩm là sự phản ứng lại cái trật tự xã hội đầy nghịch cảnh và phi lý, Nguyễn Tuân phản ứng lại bằng cách tìm về những nét đẹp còn lưu giữ lại trong vốn văn hóa dân tộc hoặc là chủ trương xê dịch giang hồ. Đó là một cách quay lưng lại với những tầm thường, nhỏ nhặt của đời sống thường nhật nhưng với Nguyễn Tuân đi còn để tìm kiếm cái đẹp thỏa mãn những khát vọng tối thượng của người nghệ sĩ tài tử. Có lần Nguyễn Tuân đã so sánh người viết văn là kẻ đi đường không bao giờ mệt mỏi. Trước khi có một tuổi già ung dung đi lại trên hè phố, gót chân người nghệ sĩ ấy đã có dịp đặt chân trên hầu khắp mọi miền đất nước. Trước cách mạng ông từng là khách quen của các chuyến tàu xuyên Việt, cứ hứng lên là người lữ hành ấy xách vali đi và thích đi đâu, ở đâu là dừng lại đó như: Thanh Hóa, Huế, Hội An,... Sau cách mạng, những chuyến lên rừng xuống biển của Nguyễn Tuân càng dày hơn, có khi ông đặt chân lên dãy Hoàng Liên Sơn, lúc khác ông lại đến Lũng Cú tột bắc, một lần khác nữa ông lại làm cuộc hành trình đi khắp dọc từ Cẩm Phả, Cô Tô, Vân Hải.... Đó là những chuyến đi đầy hào hứng kỳ thú và có nhiều ấn tượng.

Chính cái ham muốn xê dịch này đã giúp cho Nguyễn Tuân có một vốn sống phong phú một sự hiểu biết sâu sắc với những con người lãng tử, giang hồ. Cuộc đời đối với họ là những chuyến đi vô tận không có điểm dừng, Nguyễn Tuân đã tìm về đẹp cho nhân vật hay cho chính ông bằng những cuộc phiêu bạt giang hồ nay đây mai đó. Đôi tài tử Phó Xứ - Mộng Liên đã đặt chân khắp “giải đất trung kỳ”, “mỗi tuần trăng gặp tài tử này ở một tỉnh” và đôi này đã để lại dấu giày trên mọi chốn và tha lê đi khắp nơi cái túi thơ để tìm nguồn sống (*Đánh thơ*), cuối cùng ông Phó Xứ chết ở chân Đèo Ngang trên con đường xê dịch. Ông cử Hai trong *Đèn đêm thu* cũng là một tâm hồn lãng tử, ông sống cuộc đời như người ta chơi vậy thôi, ông sinh ra để mà đùa với cuộc sống “Tết mừng 3 ông cử Hai trốn khỏi nhà trọ từ hôm trước để đi ăn Hàn thực và đi hội đàm thanh với các bạn sinh làm thơ tức cảnh, tết Đoan Ngọ ông lên núi hái thuốc... tết Trung thu ông lên chùa Thầy ngắm trăng...” [3]. Con người ấy đi khắp đó đây “có khi tới đó ít ngày ngồi giảng bài chưa ấm phòng học ông đã quấy khăn gói chấp điều lên đường”. Ông đặt chân khắp nơi, những lúc cái hứng giang hồ ở người ông nổi dậy thì không đơn giản một chút nào, phải chăng ông Phó Xứ, ông cử Hai là hiện thân của anh chàng Nguyễn “thiếu quê hương” đã gửi gắm đời mình vào những miền quê vô định. Với họ đi là để hưởng lạc thú bất ngờ và không biết trước, xê dịch là đi tìm thú tiêu dao quên đi cái bẽ tắc chán nản của cuộc đời thực.

Có thể nói, hình tượng con người lãng tử, giang hồ xê dịch trong *Vang bóng một thời* chính là biểu tượng kết tinh cho phong cách nghệ thuật độc đáo và cái tôi cá tính của Nguyễn Tuân trước Cách mạng. Đó là những con người sống hết mình vì cái đẹp, mang trong mình tinh thần tự do, tài hoa, bất khuất, nhưng lại có số phận lỡ thời trong một xã hội đang mất dần vẻ đẹp xưa cũ. Qua hình tượng ấy, Nguyễn Tuân không chỉ thể hiện nỗi hoài niệm về một thời vang bóng đã qua, mà còn khẳng định một tư tưởng nhân văn sâu sắc: Con người chỉ thực sự sống có ý nghĩa khi biết trân trọng giá trị tinh thần, sống tự do và sống đẹp. Chính điều đó đã làm nên chất vàng mười không phai của văn chương Nguyễn Tuân, khiến ông trở thành một trong những cây bút tài hoa bậc nhất của văn học hiện đại Việt Nam.

5. Thảo luận

Hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* không chỉ là kết quả của sự sáng tạo nghệ thuật thuần túy, mà còn phản ánh sâu sắc quan niệm thẩm mỹ và nhân sinh quan của Nguyễn Tuân giai đoạn trước Cách mạng. Việc tập trung khắc họa những con người mang tính lý tưởng hóa - như người nghệ sĩ tài hoa, người quân tử trọng chữ tín, những nghệ nhân sống vì đam mê, những lãng tử giang hồ xê dịch, những nhà nho thất thế, bi quan... đã cho

thấy một Nguyễn Tuân đầy ý thức về giá trị cái đẹp, cái cao quý giữa một xã hội đang khủng hoảng giá trị tinh thần.

Tuy nhiên, chính việc lý tưởng hóa ấy cũng đặt ra những câu hỏi đáng suy ngẫm. Phải chăng con người trong *Vang bóng một thời* chỉ là những "bóng hình đã mất", tồn tại như một hoài niệm mơ hồ về quá khứ? Tác phẩm không đặt ra con đường đổi thay cho hiện tại, mà thiên về tiếc nuối, thương cảm và lưu giữ cái đẹp đã qua. Điều này khiến văn Nguyễn Tuân trong giai đoạn này mang đậm màu sắc duy mỹ, có phần thoát ly hiện thực xã hội đang suy đồi, bế tắc. Bên cạnh đó, khi đặt trong bối cảnh văn học đương thời, hình tượng con người trong *Vang bóng một thời* có thể được xem là đối trọng với nhiều tác phẩm hiện thực nghiêng về mặt tiêu cực của con người thời bấy giờ. Nguyễn Tuân không phủ nhận hiện thực, nhưng ông chọn cách tiếp cận thông qua một lăng kính nghệ thuật riêng biệt - đó là tái hiện nhân cách cao đẹp của con người thông qua cái đẹp trong nghệ thuật và văn hóa truyền thống.

Nhà văn Nguyễn Đình Thi trong một bài viết, đại ý ông cho rằng Nguyễn Tuân là một trong mấy nhà văn lớn của văn xuôi Việt Nam thế kỷ XX như Ngô Tất Tố, Nguyễn Công Hoan, Vũ Trọng Phụng, Thạch Lam, Nam Cao, Nguyễn Tuân... đã đặt viên đá vào cái nền còn mới mẻ của văn xuôi tiếng Việt ta và viên đá của Nguyễn Tuân là một hòn đá tảng mà tôi tin là sẽ chắc bền trong thời gian. Đến nay thì niềm tin của Nguyễn Đình Thi đã được khẳng định qua năm tháng trên hành trình đi tìm cái đẹp cái thật trong văn chương và trong cuộc đời. Nguyễn Tuân đã tự vượt lên để khẳng định cái tôi của mình, một cái tôi độc đáo tạo nên một tài năng và một phong cách nghệ thuật riêng thật đặc sắc.

6. Kết luận

Vang bóng một thời là tác phẩm tiêu biểu cho tài năng và phong cách nghệ thuật độc đáo của Nguyễn Tuân trong giai đoạn trước 1945. Dưới góc nhìn nghệ thuật, hình tượng con người trong tập truyện không chỉ được khắc họa với vẻ đẹp cá nhân mang tính thẩm mỹ cao, mà còn hàm chứa những giá trị văn hóa, tinh thần truyền thống của dân tộc. Con người trong tác phẩm hiện lên như những "di sản sống" của một thời vang bóng – vừa thanh cao, tài hoa, vừa cô đơn, lạc lõng giữa thời cuộc đổi thay. Bằng lối viết tài hoa, sử dụng ngôn ngữ giàu chất tạo hình và thi vị, Nguyễn Tuân không chỉ tái hiện một thế giới đã qua mà còn thể hiện một quan niệm nghệ thuật sâu sắc về con người: con người như một tác phẩm nghệ thuật, mang đậm cá tính và phong vị văn hóa. Qua việc vận dụng các phương pháp nghiên cứu văn học hiện đại và cách tiếp cận đa chiều, bài viết đã làm rõ được vai trò của nghệ thuật trong việc kiến tạo hình tượng con người trong *Vang bóng một thời*, từ đó góp phần khẳng định vị trí và giá trị bền vững của tác phẩm cũng như phong cách nghệ thuật độc đáo của Nguyễn Tuân trong dòng chảy văn học Việt Nam.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Tôn Thảo Miên tuyển chọn và giới thiệu (2001), *Nguyễn Tuân về tác gia và tác phẩm*, Nxb Giáo dục
- [2]. Phương Ngân (2000), *Nguyễn Tuân- Cây bút tài hoa và độc đáo*, Nxb văn hóa thông tin.
- [3]. Lữ Huy Nguyên tuyển chọn (1994), *Tuyển tập Nguyễn Tuân (3 tập)*, Nxb Văn học
- [4]. Vũ Ngọc Phan (1999), *Nhà văn hiện đại*, tập1; 2, Nxb Khoa học xã hội
- [5]. Trần Đình Sử, Lê Bá Hán, Nguyễn Khắc Phú chủ biên (2000), *Từ điển thuật ngữ văn học*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội
- [6]. Trần Đình Sử, (1998), *Giáo trình dẫn luận thi pháp học*, Nxb Giáo dục.

HÌNH TƯỢNG CON NGƯỜI TRONG “VANG BÓNG MỘT THỜI” DƯỚI GÓC NHÌN NGHỆ THUẬT CỦA NGUYỄN TUÂN

Tạ Thị Thủy

Trường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa
Email: tathithuy@dvtdt.edu.vn

Ngày nhận bài:	17/11/2025
Ngày phản biện:	19/11/2025
Ngày tác giả sửa:	25/11/2025
Ngày duyệt đăng:	15/01/2026
Ngày phát hành:	20/01/2026

Nguyễn Tuân là một hiện tượng độc đáo của văn học Việt Nam hiện đại. Trong sự nghiệp sáng tác của ông Vang bóng một thời giữ vị trí đặc biệt trong hành trình khẳng định bản lĩnh nghệ thuật. Tác phẩm không chỉ tái hiện những giá trị văn hóa truyền thống trong tâm thức hoài niệm mà còn thể hiện một quan niệm thẩm mỹ sâu sắc về con người. Qua lăng kính duy mỹ, Nguyễn Tuân khắc họa những con người tài hoa, sống trọn vẹn với đam mê, đạo lý và cốt cách văn hóa. Bài viết tập trung làm rõ hình tượng con người nghệ sĩ trong Vang bóng một thời như một biểu hiện tiêu biểu của phong cách Nguyễn Tuân, đồng thời chỉ ra ý nghĩa tư tưởng mà tác giả gửi gắm về con người và một thời đã qua.

Từ khóa: Hình tượng con người; tác phẩm “Vang bóng một thời”; Góc nhìn nghệ thuật; Nguyễn Tuân.